

Бібліятэчка газеты «Голос Радзімы».

А. СТУК

**Прафесія
іх—
зрада**

KAMUNIKAT.org

Мінск, 1969 г.

У падрыўной антысавецкай дзеянасці імперыялістичныя колы адводзяць немалую ролю радыёстанцыі, якая носіць даволі гучную назыву «Свабода» і знаходзіцца на ўтриманні Цэнтральнага разведвальнага ўпраўлення Злучаных Штатаў Амерыкі. Тут знайшлі сабе прытулак многія з тых, хто ў гады Вялікай Айчыннай вайны актыўна супрацоўнічалі з гітлерайдцамі, учыніў няма-ла злачынстваў на Бацькаўшчыне.

У памфлетах і фельетонах, што змешчаны ў гэтым зборніку, выкryваеца сапраўднае ablічча гітлерайдскіх памагатых, якія цяпер верай і праудай служаць новым гаспадарам. Аўтар зборніка — галоўны рэдактар радыёстанцыі «Савецкая Беларусь» Анатоль Стук.

Прафесія IX—здр

Быў час, калі яны стайліся, нібы мышы, г бока залезлі ў норы. Трывога і неспакой апанаваў іх. Працэс за працэсам: у Нюрнбергу, Варшаве, Познані... Хадзілі чуткі, ад якіх кідала ў халодны Скончачы з галоўнымі гітлерайдскімі верхаводамі восьмуцца за такіх, як яны, памагатых.

Страх апаноўваў, што не рады былі адзін адні. Хіба згадаеш, хто які камень трymае за пазу! І пры гітлерайдцах не заўсёды можна было даверца: кожны імкнуўся выслужыцца, вылезці наперад. А цяпер у імя выратавання сваёй шкury сёгатоў роднага бацьку прадаць. Праўда, са сваімі бікімі не так было небяспечна. Аднаго поля яго Больш за ўсё непакоілі сустрэчы з ніжэйшымі і цэйскімі чынамі і падначаленымі. Тыя не разбірава ўсіх тонкасцях сітуацыі. Возьмем, чаго добра га і ляпне пры ўсіх: «Як здароўе, былы спадар Підзент Астроўскі? Чым займаецца, спадар былы гамістр Станкевіч? Ці не думаецце пра новую гаспадар Казак?»

Хіба мала здаралася ўжо гэткіх выпадкаў?! Да дзілася вышэй падымаць каўнер і праз зубы цад

— Вы, відаць, памыліліся. Я не той, за каго мяне прымоеце... Я — Корбут.

час быў такі, што лепш забыцца пра сваё прозича, а тым больш пра чыны. Так і рабілі. Мала хто жыў пад чужымі прозвішчамі. Ды яшчэ трымалі а запас і не адно.

Стайся тады, прыціх талоўны важак Радаслаў троўскі. Усё ж ён, а не хто іншы, быў прыбліжаны асобай стаўленіка Гітлера на Беларусі гаўляйтэ-

Готберга. З яго рук атрымаў пост презідэнта так вной «Беларускай цэнтральнай рады». Вядома, не за с. Потым адслужыў. Не без яго ўдзелу 380 тысяч ларускіх юнакоў і дзяўчат былі прададзены ў гітраўскае рабства. Не без яго дапамогі наладжваліся савяя расстрэлы савецкіх людзей, паляванні на рэзю, карньяя экспедыцыі, у часе якіх вынішчаліся пяня паселішчы. Надзвычайная камісія ўсё занатала, усё высветліла. Ёсьць над чым задумашца. І ўсё ж плечнік Готберга не вешаў галавы. За сваё жыццё ён не раз трапляў і не ў гэткія складаныя сітуаціі, і ўсё канчалася добра. Змог жа ён быць некакарысным і царскай ахранцы, паслужыў і кайзеру, Лілісусдскаму, а калі прыйшоў Гітлер, і яму. Важна д гарачую руку не трапіць, перачакаць.

— Дальбог, мы яшчэ дажывём да такога часу, каб будзем самымі паважанымі людзьмі ў амерыканіі,— сучяшаў сваіх блізкіх гэты стары правакатар. І ён як у ваду глядзеў. Праўда, лепшы сябар гітлеўскага гаўляйтэра Готберга ў такім ужо ўзросце, ілі трэба збірацца на вечны спачын. З яго, як канчыць, узяткі гладкія. Тым не менш амерыканскія ўлады, відаць, улічваючы яго заслугі перад гітлераўскімі іхам, з вялікай гасціннасцю далі яму прытулак у айя краіне. І той акрыяў і засеў за мемуары. Ён дазвае, што паход Гітлера на Савецкую Расію быў эта згодным, і настолькі расхрабрыўся, што нават ікае амерыканцу: маўляў, не на тых стаўку рабіць, не тых саюзнікаў выбралі. Хіба можна было да-

пусціць разгром Гітлера?! Старога злачынцу сучяш адно: амерыканцы ўрэшце-разшт за розум узялі Бач, як размахнуліся ў В'етнаме! Пах людской крэп'яніцы былога паплечніка генерала СС Готберга. не траціць надзеі на тое, што амерыканцы не скончыцца на гэтым, і ён, Радаслаў Астроўскі, на схвайго жыцця з'явіцца на белым кані ў радах пе можцаў на вуліцах Мінска.

Відаць, не так ужо і многа возьмеш з гэтай лухі і ці варта крыўдзіцца на старую разваліну, які жыве ў мінульым і здатна цяпер толькі на тое, і абгрунтоўваць сваё «гістарычнае супрацоўніцтва гітлераўцамі». Затое гадунцы Радаслава аказаліся што сабе хлопцы. Без такіх, як яны, напэўна б, сяня не існавалі «Інстытут па вывучэнню СССР», «Амерыканскі камітэт вызвалення». І, канешне, не існавала б радыёстанцыя «Свабода».

Тут знайшлі сабе прытулак многія з былых сябяў Астроўскага. Іх голас час ад часу можна пачуць эфіры. Адны выдаюць сябе за знаўцаў эканомікі вецкай Беларусі, другія — за экспертаў культуры. Сёй-той начапіў для большай важнасці вучоныя зеңі: прафесар, доктар навук. Праўда, не ўсе якія адважваюцца называць адкрыта свае прозвішчы. З самых сумных дзён, як прыйшоў канец гітлераўму рэйху, многія ўчэпіста трymаюцца за псеўдані Арцём Загорны, Алесь Галубіцкі, Андрэй Залес, Васіль Крыцкі, Каастусь Рамановіч і гэтак далей. бoga спадзяўайся, а сам не пасуй! Хто яго ведае, здарыцца ў будучым.

Пра што ж гавораць гэтыя «кампетэнтныя знаўцы Савецкай Беларусі і адмысловыя саветнікі тых, кіяны цяпер пакляліся служыць верай і праўдай? дома, пра «заняпад» савецкай эканомікі, «правы сельскай гаспадарцы. Робіцца гэта вельмі пра. Скажам, з'явілася ў беларускай газете заметка,

адным калгасе зэцягваецца ўборка льну. Тут ужо сць чым пажывіцца! Спецыяліст па эканоміцы дойзэ да такіх «выснаваў», што дзесяць амерыканскіх іэфаў і наглядальнікаў да гэтага не дадумаюцца: Браткі, паглядзіце, дык калгасны лад не апраўдаў ябе». А інакш і не напішаш. Ад узроўню фантазіі але жыць і ўзоровень аплаты.

Ёсць некалькі чалавек на радыёстанцыі, якія спецыялізуюцца на творчасці беларускіх пісьменнікаў. Метад гэткі ж самы — вышукваць у творах тыя іясыціны, дзе ёсць крытыка асобных з'яў у нашым сынці, у тым ліку фактаў цягніны, праяў бюракрацызму, дзе асуджаеца той ці іншы герой за свае чынкі. З гэтых вытрымак іншы раз рыхтуеца разыёперадача і робіцца, безумоўна, такі вывод: у Саецкай Беларусі спеюць сілы, якія незадаволены саецкім рэжымам і Камуністычнай партый...»

Часцей за ўсё на літаратурныя тэмы выступаюць Ітаніслау Станкевіч, той самы, што быў бургамістрам іарысава ў часы гітлераўскай акупациі, а таксама Кастусь Рамановіч і Арцём Загорны. Апошняя працягваюць яшчэ сарамліва хаваецца за псеўданімамі.

Былы гітлераўскі бургамістр называе цяпер сябе ірафесарам, доктарам навук і час ад часу дае датылівым работнікам радыёстанцыі «Свабода» ін'эрву як найбольш аўтарытэтны знаўца літаратурных спраў Беларусі.

У Кастуся Рамановіча ёсць свая ўлюбёная тэма. Ён больш за ўсё выступае «з нагоды ўгодкаў» таго ці іншага пісьменніка, асабліва што датычыць рэабілітаваных. Неяк ён з пачцівасцю гаварыў пра «Менскую газету», што выдавалася гітлераўцамі ў гады акупациі ў Мінску. Яна, маўляў, аддала даніну пагаті Уладзіміру Хадыку. Ён нават адважыўся цяпер спінуць гітлераўцаў за тое, што яны знішчылі ў гена жонку паэта.

Можна падумаць, што гэта сумленны чалавек, дбае адно пра справядлівасць. Але давайце загнем у падшыўку той жа «Менская газеты» і іншыя брудных лісткоў, што выдавалі гітлераўцы ў час війны. Проста вачам сваім не хочацца верыць: ле, не ў кожным нумары артыкул ці верш за подпіс таго ж самага Кастуся Рамановіча, ці, як тады менаваў сябе, Рыгора Крушыны. І ў ніводным аркуле, карэспандэнцыі ці вершы ні слова папрок адрес акупантаў, якія штодзень вешалі і расстрэвалі савецкіх людзей, сагналі ў гета ўсіх яўрэяў чынілі над імі крывавую расправу. Наадварот, Рыгор Крушына, заклікаў фашыстаў не шкадаваць савецкіх людзей, спяваў «алі Гітлеру і яго «зялезнім» салдатам, якія «прынёў вызваленне і далучаюць Беларусь да новай Еўропы» выхваляючы акцыі, якія праводзяцца «мужнімі гвардзянамі Гітлера супраць яўрэйскага насельніцтва». «Арыйская нацыя павінна стаць нацыяй пануючай пісаў ён. У гэтых словах ўсё нутро чалавека, як толькі зрокся сваёй Радзімы, свайго народа, але і сягнуў на вернасць нашым лютым ворагам.

Дарэчы, тыя, хто блізка ведаў у час гітлераўскай акупациі цяперашняга экзыльнага літаратурнага Кастуся Рамановіча, рассказваюць, што, калі ён чы і перажываў, дык толькі з-за таго, што яго маці залася такой непрадбачлівой і запісала сына на ёнава прозвішча — Казак, а не на сваё — Бітры. Абіваў парогі нямецкіх устаноў, даказваючы, што не беларус, а чыстакроўны арыец. Рыгора Ківётліва выслушоўвалі і гаварылі:

— Трэба даказаць справай.

І Рыгор Казак, ён жа Рыгор Крушына, ці сёгні Кастусь Рамановіч, стаў штатным карэспандэнтам звязу газет і часопіса, што выдаваліся акупантамі Мінску. Яго выступленні зводзіліся да аднога

беларус той, хто ўсяго сябе аддае вялікай Германі». А Гітлер (паводле яго слоў) — «чалавек, якому івінны ўсе беларусы быць удзячнымі ўсё жыццё». Тоё, што нейкі Рыгор Казак у цяжкія для Беларусі дні стаў здраднікам, дамогся таго, што гітлераўці хадаруснікі прызналі яго за свайго, наўрад ці зівіць каго-небудзь з тых, хто ведаў яго раней, супракаўся з ім. Многія сёння памятаюць, як гэты ізняк, нейкі час аціраючыся ля Саюза пісьменнікаў, забіў сваім заняткам паклёпы на савецкіх людзей, зацаўнікоў культуры.

Здзіўляе іншае. Як гэтага і многіх да яго падобных гітлераўскіх недабіткаў і прыстасаванцаў прыгрэлі, хто нядаўна яшчэ кляўся зрабіць ўсё для таго, эб вынішчыць фашызм і паразкі, якія ён пусціў.

Рыгор Казак можа па-ранейшаму хавацца пад чымі прозвішчамі, але нічым не змыць яго віну пе-эд беларускім народам. Станіслаў Станкевіч можа здаць сабе яшчэ дзесятак розных тытулаў і зван-яў, але ніякі час і ніякія заслугі перад новымі гас-здарамі не змыюць з яго рук крыві звыш дзесяці лісяч яўрэяў, у забойстве якіх ён прымаў удзел у зрысаве. Перада мною ляжаць фотакопіі дакумен-ту, якія лепш за ўсё характарызуюць гэтага гітле-рскага бандыта: акт, падпісаны Станіславам Стан-кевічам аб перадачы Нямечкім уладам золатых зу-ру і каронак, вырваных у закатаваных, данясенні 5 паспяхова праведзеных карных акцыях, колькасці эбітых і адпраўленых на нямецкую катаргу юнакоў дзеяўчат з Барысаўскага раёна і Баранавіцкай акру-
, дзе ў перадапошнія дні акупацыі Станіслаў Стан-кевіч займаў пасаду намесніка Астроўскага.

Біяграфіі тых, хто працуе на радыё «Свабода», як зве кроплі вады падобны да біяграфіі Станкевіча і азака. Узяць, скажам, Антона Адамовіча. Спачатку н згадваў выданнем фашысцкіх газет, што друка-

валіся ў Мінску на беларускай мове, затым быў дактарам па справах пропаганды і друку пры германскім генеральным камісарыяце ў Беларусі. Пад Рынімі псеўданімамі ён выступаў з антысавецкімі тыкуламі. За такую стараннасць кат беларускага рода Вільгельм Кубэ ўзнагародзіў яго медалем граматай. Сымон Кабыш (сапраўднае прозвішча Клыбовіч С. С.), застаўшыся ў акупіраваным Мінске добраахвотна паступіў на службу да гітлераўцаў студзені 1942 года быў прызначаны членам савета «Беларускай народнай самапомачы», створанага шысцікай адміністрацыяй. Пасля арганізацыі «Беларускай цэнтральнай рады» ён узначаліў тут агульны дзяржава.

Тая ж, у каго не хапае пэўных заслуг або хто з іншых прычынах не змог выявіць патрэб здольнасці і талент на службе ў гітлераўцаў, пе-чым атрымаць гарантаваную пасаду на радыё «Свабода», павінны былі прысці выпрабаванне і праве на вернасць ідэалам заходняга свету.

Калі знаёмішся з паслужным спісам гэтых за-тых гітлераўскіх паслугачоў, то больш поўна расканаеца і ablічча тых, у каго знаходзяцца яны ці на службе. Разам з тым узікае пытанне: ці веда-радавія, сумленныя амерыканцы, каго прыгрэлі кіраунікі, ці здагадваюцца жыхары Мюнхена, якія сінае гняздо знаходзіцца ў доме пад нумарам 4 на вуліцы Дахаўштрасэ і што за людзі знайшли прытулак?

Той факт, што забойцы і здраднікі сталі паважа-мі і даверанымі асобамі ў многіх амерыканскіх д-жаўных установах, хіба не выклік ўсяму чалавечству гэта не абраза Генеральнай Асамблей Арга-цыі Аб'яднаных Нацый, якая ў лютым 1946 года ѿняла рэзолюцыю аб выдачы і пакаранні винцаў?

Усё пачалося са смятаны

Я НЕ ведаю, наколькі быў дасведчаны ў педагогіцы дзед нейкага Васіля Крыцкага, таго самага, што выдае сябе за адмисловага фельетаніста мюненскай радыёстанцыі «Свабода». Але адно магу казаць, што стары ад прыроды быў чалавек кемлівы і ўжо тады, калі ўнук з кашулі перабіраўся ў штаты, прыкметіў, што той можа пайсці па вельмі хістай і віхлястай жыццёвай сцежцы, стаць гэткім кру-ляём.

На такую думку дзеда навёў адзін выпадак, пра кі, дарэчы, у запале нечаканай шчырасці расказае цяпер у сваёй заметцы ўнук.

«Памятаю,— гаворыць ён, прыгадваючы сваё дзяянства,— як яшчэ не быў дзядзькам Васілём, а макенькім Васільком, паслала мяне нябожчыца бабуля ю пагрэбніка, каб прынесці гладышок з сыраквай».

Дзіўнага тут, вядома, няма: маладзейшы, спрытнейшы. Не лезці ж самой старой бабулі ў склеп. Жа-ла таго бабуля ці не, а яе даручэнне аказалася для ўнучка першым жыццёвым выпрабаваннем. І дзі-а што: залез ўнук у склеп, а перад яго вачыма толькі гладышоў, ды ўсё з вяршкамі смятаны. Зага-эліся прагай вочы ўнучка, адразу выпала з памяці,

па што паслала бабуля, не выстаяў перад спаку накінуўся ён на гладышы, пакуль не ўплёў усе і шкі. А вось пра тое, каб сляды схаваць, не змік

Дзед адразу заўважыў грэхападзенне ўнука і шыў наладзіць яму яшчэ адно выпрабаванне—шчырасць.

— А скажы, Васільку,— спытаўся ён,— у колькі дышоў ты смятану злізаў?

«Я панурыўся,— расказвае Васіль Крыцкі,— і казваю:

— Я не злізаў.

— Я зараз палезу да пагрэбніка і спрайджу.

Я спалохаўся: чаго добра га палезуць, ды піканаюцца ў маёй правіннасці. Кажу:

— Кот тамака быў, мабыць, ён пааблізаў смну, я пагнаў яго.

— Этэ ж, пагнаў,— кажа дзядуля.— А чаму ў та на носе смятана і на чупрыне таксама... Не шт смятаны, а шкада, што махлюеш і яшчэ на ката даеш».

Напэўна, калі б узяў тады дзед добрую дзяягу правучыў манюку як мае быць, дык можа стаць ўсё на сваё месца. Але, як на грэх, дзед рашыў і сці ад векавога і выпрабаванага сялянскага сро выхавання і паспадзяваўся на эфект сваёй размы, па ўсім відаць, даў маху. Унук па-свойму ац вялікадушнасць і больш цывілізаваны педагог прыём дзеда. Раз сышло ўсё з рук, сыдзе і ді раз удалося — удасца і другі. Так, глядзі, може ўсё жыццё пражыць — да такога філасофскага віду прыйшоў унучак.

Такім чынам, смятана — гэта толькі першая пенька на працяглым і складаным шляху грэх дзення ўнука. Пэўна ж, дзед і не падазраваў, да го прывядзе яго памылка, што з цягам часу яго чак у пошуках новых «вяршкоў» адрачэцца ад :

свай, ад народа і ў цяжкія для яго часы будзе
дзіціць у хайурсніках з яго ворагамі, а потым, з чу-
хіх краёў, пасылаць яму праклён і прарочыць ня-
іасці.

Як бачыце, усё пачалося са смятаны, а скончыла-
адступніцтвам. Адмысловы фельетаніст «Свабо-
да» цяпер кпіць са свайго няумелага дзіцячага мах-
ства і не можа нацешыцца сваімі сённяшнімі ўда-
мі, калі ён, як кажа, ужо «вымахаў гэткім здара-
цкім Васілішкам».

Вядома, ад таго Васілька, які стаяў некалі, абслю-
йлены, перад дзедам, амаль нічога не засталося.
Іторання, калі ён цяпер голіцца перад люстэркам,
бачыць, што галава ў яго ўжо басаногая. Няма
і ёй таго, што трэба,— значыць валасоў. А ёсьць
тое нос, як лапаць.

Вось які ён, Васілішчай! Адно яго толькі непакоіць:
сая яму карысць з гэтага лапаносся!

Бачыце, да чаго давяла на Захадзе карыслівасць
ылога маленькага махляра: нават да таго ці іншага
ргана свайі істоты ставіцца з меркай, а што ён дае,
сую яму прыносіць карысць?

Дзівіцца: «Як гэта так Маркс пісаў пра працу, пра
звар і пра грошы. Найгaloўнейшы твор гэтак і аза-
 злоўлен — «Капітал». А сам галеў цалюткае жыццё...
рацы меў — заваліся, а што да тавараў і грошай,
каб часам не бывала і шылінга, каб купіць прадук-
тў на абед».

Альбо ўзяць таго ж дзеда. Гібеў на зямлі, а што
а сваё жыццё, акрамя смятаны, зведаў. І нараджа-
цца ж такія дзівакі!

Вось ён, Васіль, нездарма што з басаногай гала-
ой і лапаносsem, а сам кум караблю і брат: у кішэ-
і не тое што шылінг, а долары вызвоńваюць. Што
му да тых клопатаў Маркса аб людзях, да тых на-
таўленняў дзедавых. Паслухайся дзеда, дык хто ве-

дае, што б з яго атрымалася? А так знайшоў лю-
якія заўсёды гатовы табе кінуць, толькі чуйна-
трымай па ветру. Смешны народ. Давай ім на
свет лай бальшавікоў, Саветы. А яму што, Ві-
шчу! Ен ужо налаўчыўся, набіў руку і язык. Як
робіцца? Вельмі проста. Ляпнеш сябе па баса-
галаве, і адразу прыйдзе ў дзеянне парапсіхал-
ная энергія.

«А што гэта такое, парапсіхалогія?» — вы спыт-
ся. А д'ябал яго ведае! «Калі сам, як кажуць, не
не ведаю», — прызнаецца «парапсіхолаг». Гало-
што пад уздзеяннем удара пачынаюць прац-
«мысліцельныя рычагі».

Вы спытаецеся: «А што гэта такое?» А д'ябал яг-
дае! Лепей паслухайце, як гэта атрымліваецца ў
рапсіхолага», які ўсё ж такі спрабуе даць тлум-
не мудрагелістага слова «парапсіхалогія»,
вырвалася з вуснаў пад уздзеяннем удара
басаногай галаве.

«Гэта, разумееце,— даводзіць ён,— вывучэнне
гаджавых з'яў псіхічнай дзеянасці, гэткіх з'яў, пр-
ныя якіх нельга знайсці гэтак лёгка і праста...
хто валодае таямніцамі парапсіхалогіі, таму ня-
якіх цяжкасцей. Дапусцім, зацягваецца збор
джаю з-за несвоечасовага рамонту тэхнікі. Д-
ў арганізаваным парадку сканцэнтраваць па-
лагічную энергию, і тэхніка пачне рамантавацца
сама з транспартаваннем усякага добра і быт-
абслугоўвання.

Асабліва ж лёгка развязваецца праблема пер-
вакія. Набыў сабе звычайнью мяту, сеў на яе
ганяй! Ні табе аўтобусаў, ні матаролера!

Што гэта? Трызненне, як кажуць, сівой кабыл
Я прадбачу, што, пазнаёміўшыся з такімі блы-
мі і дзіўнымі разважаннямі «парапсіхолага», въ-
жаце, што яны не інакш як належаць вар'яту і

дывідууму са слабым разумам. Я разумею, што адэму вызначыць, да якой катэгорыі аднесці «паратхолаг», кажучы яго словамі, не так проста і лёгка. Што ж датычыць вар'яцтва, то, як сведчаць эчы-псіхіяtry, яно часта з'яўляеца вынікам непалънага разумовага перанапружэння. Магчыма, што кое надарылася з адмысловым фельетаністам Свабоды». Не такая лёгкая справа патрапіць у тон ім гаспадарам і знаходзіць усё новыя варыяцыі, ція б кіделі ценъ на сваю зямлю і народ. Гэта ж з тое, што вяршкі знімаець з гладышоў. Часам так əдалага заговорыцца, што не ведае: што для чаго— впка для галавы ці галава для шапкі. Аднойчы ў ірапсіхалагічным экстазе ён доўга дыскутаваў сам сабой наконт гэтага, што ледзьве разабраўся.

«Вядома, шапка належыць да галавы. Бо калі б быў наадварот, то галава існуе выключна, каб на ёй впку насілі». Во да якіх адкрыццяў прыйшоў «паратхолаг».

Здагадваюся, дажыві дзед да нашых дзён, ён бы ільмі пашкадаваў, што ў свой час дапусціў педагогічную памылку. Калі б узяў тады дзягу ды правучыў злога мэнюку, у якога выявіліся задаткі махляра, эка б усё стала на сваё месца, і, глядзі, з Васілем ыцкага атрымаўся б нейкі чалавек.

Кавалка зямлі пашкадаваў

Н ЕЗДАРМА ў народзе кажуць: адна бяда + ходзіць. Што праўда, то праўда. Гэта ён, Каству Мярляк, можа пад прысягай засведчыць. Божа тасцівы, ці даўно тое было, калі яго таварышы БКА, ужо не кажучы пра паліцыянтаў і розную дрязь з раённых і сельскіх упраў, лічылі за вялікі гнер паціснуць яму руку.

— Каствусь, баявы і дарагі наш сябра, ты — адная надзея ў вызвольным руху на экзылі!

О, як соладка рабілася ад гэтых слоў на душу як адразу знікала самота і туга па тых днях, калі з гадунцамі Барыса Рагулі ўрывалаўся ў вёскі, выганяны вуліцы спалоханых дзяцей і жанок, настаўляў іх дулы кулямётаў і мог распараджацца, як хаче сялянскім скарбам. У галаву лезлі прыемныя думы як войскі адной вялікай дзяржавы, што так гасць на прытуліле іх, ступяць на зямлю бацькаўшчыні і сам презідэнт звернеца да яго з асабістай просбай:

— Спадар Мярляк, мой урад і народ не знах дзяць слоў, каб ацаніць вашу стараннасць і заслугі перед вызвольным рухам, вашу адданасць ідзінага свету. Вы заслугоўваеце самай высокай узнагороды. Калі ласка, ідзіце і ўладарце на зямлі бел-

рускай. Вашы шматпакутныя суайчыннікі чакаюць вас.

І тады скончацца ўрэшце рэшт штодзённыя клопаты пра капейку, пра кавалак хлеба. У яго будзе ўсё: свае машыны, свая аблуга, свае сакратаркі, як некалі ў Радаслава Астроўскага. І яму не трэба будзе, як тады, у часы гітлераўцаў, займацца чорнай работай.

О, мары, мары, вы заўсёды саладзейшыя за яву. Ён ведае, што ў яго ёсць нямала непрыяцеляў, што яны нярэдка любяць пакпіцы:

— Які ж з яго будзе прэзідэнт, калі ён у адным слове з пяці літар пяць памылак робіць?

Ён і сам разумее, што грамацей з яго не надта вялікі. Дык што з таго? Яго блізкія сябры гавораць, што гэта глупства, будуць саветнікі, сакратары, няхай яны ламаюць свае галовы. Галоўнае, што патрабуеца ад кіраўніка,— гэта кемлівасць, рашучасць, энергія, падмацаваная інтуіцыяй. Узяць, скажам, таго ж Распуціна. Непісьменны мужык, а колькі год не толькі царыцай, а ўсёй дзяржавай круціў-варцеў, як хацеў.

Што ж датычыць спрыту, кемлівасці і энергіі, то яму іх не пазычыць. Хто, калі не ён, Кастусь Мярляк, у часы перадвыбарчай кампаніі заключыў саюз з Галдуотэрам, дамогся яго абяцання падтрымаць вызвольны рух, калі выберуць прэзідэнтам. Не яго, вядома, Кастуся Мерляка віна, што Галдуотэр працаці на вараных. А калі б яму ўдалося асядлаць іх, асталявацца ў Белым доме — гэта ж гатовы фюрэр ды і толькі, не горш за нямецкага. Ён, Мярляк, ведаў, на каго стаўку рабіць.

Цяпер жа пра ту ю самую інтуіцыю. Колькі было размоў, здагадак, калі заступіў на прэзідэнцтва Ліндан Джонсан: аб'явіць ён тыдзень паняволеных народаў ці не?

— Наўрад ці пагодзіцца новы прэзідэнт звяза сваё імя з імем Эйзенхаўера,— гаварылі адны.

— Адкуль такі песімізм? — здзіўляліся другія. Успомніце, як ён прымаў нашых сяброў некалі год назад, калі яшчэ быў віцэ-прэзідэнтам.

А што сказаў тады ён, Кастусь Мярляк?

— Вы забыліся пра трыдыцыі, якіх строга пратыmlіваюцца кіраўнікі амерыканскай нацыі. Прклады? Калі ласка! Прыгадайце Паўднёвую Карэ Узнікла там незадавальненне, заварушыўся народ былы прэзідэнт, не задумаючыся, кінуў туды вскі. Эйзенхаўэр ужо даўно не ў Белым доме. А ш змянілася? Нічога. Альбо вазьміце Паўднёвы В'нам. Акцыі, якія там вядуцца, не сёння началі. Я зам сотні прыкладаў прывяду... Лаос, Конга... Нышына заведзена, машына працуе. Дзе ваша інтуіцыя?

І што атрымалася? Так як ён, Кастусь Мярляк прадбачыў. Яму на ўсё жыццё запомніліся тыя пранікнёныя слова прэзідэнцкага паслання:

«Я, Ліндан Джонсан, прэзідэнт Злучаных Штатаў Амерыкі, гэтым самым аввяшчуа тыдзень, які пачнётца 12 ліпеня 1964 года, тыднем паняволен краін.

Я заклікаю народ Злучаных Штатаў Амерыкі ёсці значыць гэты тыдзень адпаведнымі цырымоніямі мерапрыемствамі і з новай зацятасцю прысвяці сябе ажыццяўленню справядлівых імкненняў у людзей да нацыянальнай незалежнасці і чалавечай свабоды.

У пацвярджэнне гэтага я прыклалаў сваю руку і гравіравалі пячатку Злучаных Штатаў Амерыкі».

Не, на інтуіцыю ён, Мярляк, не можа паскардзіцца. Тут бог яго не пакрыўдзіў. Гэта прызналі нае і яго непрыяцелі. А для лідэра, кажуць, інтуіцыя гэта цэлае багацце. І калі б не гэты пратойца, як снег на галаву, зваліўся, хто змог бы з ім зре-

яцца! Ніхто. Дык вось жа аб'явіўся, не ўседзеў там, у Еўропе, прыцёгся ў Амерыку, і ўсё закруцілася, завярцелася. Кажуць, у яго заслугі большыя і перад гітлераўскім рэйхам, і цяпер усё ж на радыёстанцыі «Свабода» каментатарам працуе. Назваўся яшчэ прафесарам. Прафесар Станіслаў Станкевіч. Сёй-той аж развязаў. Гэта ж фігура, на якую можна абаперціся. Вучонага ім, злыдням, захацелася. А ён, Мярляк, для іх ужо не аўтарытэт. А гэта фігура так тонка справу павяла, што блізкія сябры адцураліся. І гэта яшчэ што. Мала таго, што з кіраўніцтва беларуска-амерыканскага задзіночання, якому аддаў столькі сіл і энергіі, выкінулі, дык набраліся такога нахабства, што пазбавілі кавалачка зямлі, якую ён выпрыдбаў на могілках за свае ўласныя гроши на выпадак, калі не дачакаецца вяртання на Радзіму.

Д'ябал з ёю, з зямлёю! Ён рады бачыць на месцы, якое ён выбраў на могілках для сябе, каго-небудзь іншага з гэтай банды адступнікаў. Так ён не пабаяўся заявіць у хмараўскай газеце. Ну, а пра сябе ён як-небудзь сам яшчэ паклапоціца, калі злітасці віцца бог і заўчасна не пакліча да сябе.

Крыўдна толькі: столькі служыў, можна сказаць, усяго сябе аддаваў вызвольнай справе, а ўдзячнасць якая! Кавалка зямлі пашкадавалі!

А далей што, пане экзыльны пас

М. Сяднёву.

СПАКУСЛІВАЯ ўсё ж такі гэта штука — гроў Столькі год роздуму, ваганняў: што рабіць, куды дацца, да якога берага прыбіцца — да тых, хто з ходзіць суцяшэнне ў розных групоўках, дзе не падаюць мары аб новым фюрэру, які б ачоліў на крыжковы паход супраць Саветаў, альбо пайсціых, хто дамагаецца «знутры ўзарваць савецкае гімадства», перш чым кінуць батальёны крыжаносці абяцае за верную службу ўсе даброты жыцця, можа плюнуць на адных і на другіх і па-ранейша займацца выкладчыцкай справай.

Мусіць, не адну ноч давялося правесці ў розду. Усё ж такі Радзіма ёсьць Радзіма. І ў якой бы крыўдзе ні быў на яе — ты заўёды ў вечным авязку перад ёй за ўсё тое, што яна дала табе, и зрабіла для цябе. Гэта ж, відаць, трэба стаць ней вылюдкам, каб адцурацца, адварнуцца ад яе, а т больш пайсці на службу да тых, хто рыхтуеца прнесці ізноў на бацькоўскую зямлю смерць і разрэнні.

Я не думаю, што адразу прыйшло рашэнне. / было і так, што часам узікала думка кінуць гэ

пакутлівія вандраванні на чужыне і вярнуцца назад, дамоў. Не хочацца верыць, каб чалавека не цягнула туды, дзе праішло яго маленства, дзе да болю знаёмы кожны куток, кожная сцяжынка лясная, дзе нарадзілася і вынашана столькі светлых і прыгожых мар, незалежна ад таго, ці збыліся яны ўсе. Тады . што ж стала на шляху? Страх, які ўвесь час неадольна вісіць, халодзіць душу і сэрца, туманіць галаву і розум, пазбаўляе раўнавагі і цвярозасці?

Няўжо для гэтага ёсьць важкія падставы? Няўжо адчуванне віны такое вялікае? Ужо адзін той факт, што чалавек можа стаць судзей для самога сябе, можа сам сурова паставіцца да любага неабдуманага ўчынку, варты спагады, сведчыць пра тое, што не ўсё ў яго яшчэ страчана.

А можа нічога гэтага не было, акрамя доўгіх год раздуму, як прадаць сябе даражэй. Радзіма там, а ты тут, у так званым вольным свеце, дзе на кожнай справе робяць бізнес: адны — на гарматах, другія — на атамных бомбах, трэція — на трунах для забітых салдат, чацвёртыя не саромеюцца гандляваць добрым імем сваёй былой Бацькаўшчыны. І на гэтым робяць бізнес. І не абы які: і на харчы добрыя хапае, і на кватэру, і на тое, каб адпачыць дзе-небудзь на шыкоўным курорце, і каб адкласці сёе-тое на чорны дзень.

Што, абудзілася, узяла верх зайдрасць: некаторыя, бач, лоўка прысмакталіся да шцодрых дабрадзеяў. А тут гады ідуць, во ўжо і аблысеў, а чаго ў жыцці дамогся, што чакае наперадзе? Некалі ў юнацтве марыў стаць паэтам, але што можна напісаць тут, удалечыні ад Радзімы, ад людзей, пра якіх і для якіх збіраўся пісаць, калі не хапае самага галоўнага, што жывіць думку і фантазію любога паэта — роднага грунту, зямлі роднай, яе паху, яе палёў і лясоў, рэк, зорнага бацькоўскага неба. Відаць і малому ясна:

тое, што іншы раз і ўдаецца напісаць,— нікому тут патрэбна, акрамя мо' двух-трох былых паліцыянт Выходзіць, усё ў жыцці згублена, страчана. Уласкажучы, чым яшчэ даражыць? Бацькаўшчынай? Да яна там, а ты тут, дзе кроку не ступіш без дола! Долар — гэта бог, усемагутны і ўладарны, перад усюды расчыняюцца дзвёры. А што замінае і тэ заніць месца калі долараўага карыта? Ну што з та што давядзеца глядзець на ўсё праз чорныя аляры, што дедуць табе бочку дзёгцю і скажуць маж куты бацькоўскай хаты. Затое ўзамен табе гарставана не малая ўзнагарода, можа, нават, больш чым у тых, хто мае ўжо багатую практыку.

Яно, праўда, мо' і несумленна чарніць зямлю, якой ты выгадаваўся, людзей, на сродкі якіх ты і чыўся, але што сумленне: калі хочаш зведаць салскіе жыццё, хто на яго тут звяртае ўвагу.

Шчыра кажучы, мне вельмі хацелася разабраць ў псіхалогіі і ва ўчынках таго, хто некалі марыў ста паэтам. Вывад, да якога пакуль што прыходзіш, та напэўна, варта толькі адзін раз збочыць з дарогі жыцці, як няцяжка адважыцца і на нешта іншае, гэшае.

Значыць, выклік зроблены. Экзыльны паэт у пах-сабраўся, рашыў аб'явіць вайну камунізму і сваім айчыннікам, якія ў сябе на Радзіме перайначваюць жыццё, што вельмі не да спадобы і вельмі палоз таго-сяго на Захадзе.

Відаць, на пачатку не зусім ёмка ў новай рошто прыходзіцца пакуль сарамліва хавацца пад речнымі выдуманымі прозвішчамі, псеўданімамі. З цяг часу, напэўна, і гэта пройдзе, як скончана з ранейшымі ваганнямі.

Спакуслівая ўсё ж такі гэта штука — грошы... Ці ве, які першы аванс? Відаць, не малы!

А далей што, пане экзыльны паэт?..

Падумайце, пан дырэктар!

Ш

АНОЎНЫ пан дырэктар!

Прабачце, што я не называю вашага прозвішча. Тут ужо не мая, а хутчэй ваша віна. Вы, як і ваши папярэднікі, не любіце афішыраваць сябе, лічыце за лепшае заставаца ў ценю. Я разумею, што не ўсё залежыць ад вас. Такі ўжо лёс кожнага, хто працуе ў ведамстве, якое накіравала ў Мюнхен і вас, каб вы ўзялі ў свае рукі справу антысавецкай і антыкамуністычнай пропаганды. Я разумею, наколькі гэта складаная работа, якой патрабуе яна віртуознасці ад таго, хто бярэ ў рукі дырыжорскую палачку, тым больш, што ігра, згодна з выпрацаванымі правіламі, павінна весціся ў завуаліраванай форме, праз падстаўных асоб. У гэтym выпадку вашым шэфам відней, на каго можна спадзявацца.

Зрэшты, я мяркую так: хто б сёння ні займаў дырэктарскую пасаду — гэта, безумоўна, адданы презідэнту і яго ідэалам чалавек, які зможа ацаніць любыя добрыя намеры і пажаданні, ад каго б яны ні зыходзілі. Менавіта кіруючыся гэтай адзінай думкай, я і ўзяўся за пяро, хоць, шчыра кажучы, доўга вагаўся. Мяне непакоіла адно: ці валодаеце вы такімі высокімі якасцямі? Але адна акалічнасць паклала канец усім маім сумненням. Я меў неасцярожнасць пераглядзець

усе апошнія тэлеграмы, якія паступаюць са Злу Штатаў Амерыкі, і яны ўзрушылі мяне да глыбішы. Як гэта здарылася, што ў такой багатай краіве, не якія-небудзь тысячы, а мільёны людзе джаны на паўголоднае існаванне! Каб усіх нака і даць усім ім работу, спатрэбіцца, я сабе ўяўляю, адзін мільярд долараў. Пры той жа сітуацыі, склалася цяпер у Амерыцы, відаць, знайсці мільярды не так проста.

Я цалкам падзяляю думку тых амерыканцаў, лічаць, што вырашэнне в'етнамскай праблемы ў найступені аблегчыла б задачу презідэнта — ушную заняцца сваімі ўнутрыдзяржаўнымі справамі дзен і з тымі, хто лічыць, што адной гэтай меры статкова, што трэба настойліва шукаць іншыя і рабіць заходы, якія далі б магчымасць хутчэйшыць цяжкую праблему.

Мяркуючы па тым, што прынята рашэнне абмежаваць турысцкія паездкі амерыканскіх гдзян за мяжу, урад ужо ўзяўся за такія пошуки.

Я не сумніваюся, што і вы, пан дырэктор, і такіх выпрабаванняў для Амерыкі, як чалавек, ілены вялікім дзяржаўным розумам, жывяце а, клопатамі і думкамі з кіраўнікамі сваёй дзяржавы, відноў дайшлі вы ў сваім глыбокім роздуме,— с не такая простая. І ўсё ж мне здаецца, што вы міністэрства неацэнную паслугу ўраду і Амерыцы. Думкамі наконт гэтага мне і хацелася б з вамі гаварыць.

Адразу агаваруся, я не разлічваю на якую-небудзь узнагароду. Не падумайце, што я стаўлю пад суперніцтвом вашу і ўвогуле амерыканскую шчодрасць, палавінай мільёны долараў, якія трацяцца кожнадзіну на вайну ў В'етнаме,— наглядны прыклад

чодрасці. Я ведаю, што і вы не вельмі скупіцесь, ілі хочаце дамагчыся найлепшых вынікаў у ажыццяў-інні вызначанай вашымі шэфамі праграмы. Хіба пра та не гаворыць той размах, з якім працуе даручале вам ведамства Спакуса, вядома, вялікая: пасправаўца ўзарваць савецкае грамадства знутры. На гэта ішы шэфы гатовы раскашэліцца, тым больш што для звусёды адкрыты сейфы казны.

Толькі скажыце, пан дырэктар, ці задумваліся вы ілі-небудзь над тым, які плён прыносяць ваши на-згенні? Я разумею, што вам цяжка мець наконт гэга якое-небудзь меркаванне. Мюнхен не так ужо і ізіка, скажам, ад Беларусі ці якой-небудзь іншай юспублікі Савецкага Саюза. І вы, спадзяюся, пагодзі-ся з тым, што мне, як чалавеку, на якога таксама ізлічаны ваши эксперыменты, крыху больш відней. іншыя часы, як вы мелі магчымасць пераканацца, не адважыўся б вас турбаваць, але цяпер, калі ваш ўад ліхаманкава шукае, на чым можна сэканоміць, майго боку было б несумленным не сказаць вам ёй праўды.

Магу вас запэўніць, што вы працуеце не толькі ўха-істую, а часцей за ўсё на шкоду сабе. Для ілюстра-ці я спашлюся хоць бы на адну вашу перадачу пра бліятэкі. Наколькі я разумею (будзем тут ўшырымі, ін дырэктар), ваша задача і задача тых, хто знахо-дзіца ў вас на службе, намацаць у савецкім грамад-ве хоць бы якую-небудзь слабінку і, сканцэнтраваў-ы на ёй увагу, пасправаваць выклікаць незадаваль-інне савецкімі парадкамі, расхістаць асновы савецка-і ладу. І дзе толькі не спрабавалі вышукваць гэтыя іабінкі ваши падапечныя. Цяпер, значыць, дайшла ірга да бібліятэкі.

Калі верыць сцверджанням вашага наёмніка, было-гітлераўскага паслугача Рыгора Казака, які мянуш-бе Кастусем Рамановічам, дык бальшавікі «давялі

бедны беларускі народ да таго, што яму няма чытаць — не хапае кніг».

Думаю, калі б вы здагадаліся праверыць так вяд нават на кім-небудзь са сваіх суайчыннікаў, пабывалі ў Савецкім Саюзе і знаёміліся з бібліятай справай, то не сумніваюся, па меншай вы б убачылі на яго твары іранічную ўсмешку, што ўжо гаворыць пра чалавека, які жыве ў русі?!

Я не ведаю, як вы, а я ў сваіх доказах лічу абковым правілам аперыраваць фактамі. У даным падку я папрасіў аказаць мне дапамогу міністра туры БССР Міхаіла Мінковіча і супрацоўніцу міністру, якая займаецца бібліятэчнай справай у рээстры — Надзею Крупеньку. І яны ахвотна згадзілісі казаць на мae пытанні.

Колькі б, вы думалі, у Беларусі бібліятэк? 206 кніжны фонд налічвае 79 мільёнаў тамоў. Гэта 9 мільёнаў жыхароў рэспублікі. У сярэднім, зна прыходзіцца па 8 кніг на чалавека. (Я не бяру ў ёсці, што амаль у кожнай сям'і ёсьць асабістая бібліятэка). Сумніваюся, ці назавяще вы краіну, дзе б лічба была большая. Свая бібліятэка ёсьць у кожнагасе, саўгасе, дзяржавай установе, на кожнага прадпрыемстве рэспублікі! І тым не менш у Міністэрстве культуры лічаць, што гэта недастаткова. узяты курс на тое, каб на кожную тысячу жычы мець адну бібліятэку. Вось ужо трэці год запар публіцы адкрываеца не менш 200 новых бібліятэк. У наступным пяцігоддзі прадугледжваеца адкрыцце 2908 новых бібліятэк.

Я мушу звярнуць вашу ўвагу, пан дырэктар, такую акалічнасць. Усе бібліятэкі знаходзяці ўтрыманні не якіх-небудзь добрачынных арганізаціі асобных мецэнатаў, а дзяржавы. Яна клапоціц аб падрыхтоўцы бібліятэкараў. Між іншым, у

зыхтуюць педагогічны інстытут імя Горкага, а ў Мар'ве — бібліятэчны тэхнікум.

Некалькі слоў аб харктары бібліятэк. Пераважная большасць мае шырокі профіль. Гэта так званыя савыя бібліятэкі. Тут канцэнтруеуцца літаратура паколькі разнастайных галінах навуки, літаратуры, мастацтва. Ёсць бібліятэкі і спецыялізаваныя. Бібліятэк з мінічным профілем у рэспубліцы 1699. Iх кніжны фонд налічвае 23 мільёны 700 тысяч экземпляраў. Вэцыялізаваныя бібліятэкі, як правіла, знаходзяцца падпрадкаванні асобных ведамстваў і міністэрстваў, тым не менш карыстацца іх паслугамі можа любы чалавек. У падпрадкаванні Міністэрства культуры знаходзяцца ўсе масавыя бібліятэкі. Яны ёсць у кожнім абласным і раённым цэнтрах, у кожнай буйной сцы. Iх фонд складае 40 509 тысяч тамоў.

Я пра ўсё гэта рассказываю падрабязна таму, што чваю вашу недасведчанасць не толькі ў бібліятэчных справах, але і ўвогуле ва ўсім, што датычыцца гэцкага жыцця.

Мне давялося пабываць у многіх масавых бібліятэках. Там я цікавіўся, як камплектуеца іх кніжны фонд. I вось лічбы: не менш як 50 працэнтаў ад ульнай колькасці кніг складаюць мастацкія творы, астатнія — гэта грамадска-палітычная, тэхнічная, сельскагаспадарчая літаратура, кнігі па мастацтву, культуры і спорту.

Я пабываў у беларускіх выдаўцуў кніг. Мне назвалаю такую лічбу: штогод беларускія выдавецтвы выпускаюць у свет каля 2000 назваў кніг агульным тыражам 20—21 мільён экземпляраў.

Вы можаце сказаць, што паплечнікі вас падвоіць, падабраліся не такія, як хацелася бы. Ну, а на го, акрамя гітлераўскіх паслугачоў і некалькіх панкаў, што выгадаваліся там у вас на Захадзе, вы іглі разлічваець?

А што да вашай рэкламы так званага «амерыканскага ладу жыцця», дык памяркуйце самі, пан дыктар, каго яна можа ашукаць, калі варта было то Лютэру Кінгу ўзняць голас у абарону сваіх аднага меннікаў, як ён стаў ахвярай цёмных сіл.

Калі 20 мільёнаў вашых суайчыннікаў колькі б'юцца — не могуць дабіцца такіх правоў, якімі рыстаецца вы, таму што яны маюць іншы, чорныя скуры.

Калі амаль 40 мільёнаў чалавек знаходзяцца становішчы жабракоў. I гэта ў такой багатай краіне як ваша.

Далучыце да ўсяго гэтага В'етнам, які ператварыўся воляй людзей, надзеленых дзяржаўнай і іншай уладай, у палігон, дзе практикуюцца ў стральбе людзях.

Вы, напэўна, пан дырэктар, жартайнік, калі гэтыце, што такі лад жыцця можа быць узяты кім будзь за ўзор.

З вамі, пан дырэктар, я могу быць шчырым. I шматгадовыня назіранні даюць падставы зрабіць вядомое, што вы выбралі не той кірунак у сваёй дзеяцці, а хутчэй за ўсё не той аб'ект. Я не ведаю прынясе ваша праца вам славу і лаўры, акрамя найматэрыяльнай забяспечанасці. Затое цвёрда ў мене, што дзесяткі тысяч людзей былі б вельмі ўдзельнікамі, калі б гроши, якія вы выкідваеце так лёгкімі, ваши гаспадары выкарысталі б на працаў каванне беспрацоўных. Падумайце, пан дырэктар Напэўна, вы б вельмі дапамаглі свайму презіденту такія крытычныя для яго час.

Скажы, ХТО ТВОЙ СЯБРА...

ПАН дырэктар! Як бачыце, і на гэты раз я не могу назваць вашага прозвішча і звярнуцца да вас згодна з усімі нормамі, якія выпрацаваны нашымі продкамі і якія ў наш цывілізаваны і адукаваны век лічацца элементарнымі ва ўзаемаадносінах паміж людьмі.

Мушу яшчэ раз зазначыць, што я разумею ўсю складанасць вашага становішча. Магчыма, што і вы адважыліся б падаць свой голас, калі б былі ўпэўнены, што ваша непаслухмянства і адступленне ад указання ў шэфаў установы, якая даверыла вам такую пасаду ў Мюнхене, застануцца незауважанымі ў Вашынгтоне. Толькі гэтай акалічнасцю я могу вытлумачыць той факт, што вы вымушаны былі звярнуцца за дапамогай да сваіх апякаемых з так званай «беларускай філіі».

Яны так былі ашчасліўлены вашай увагай і так ствараліся апраўдаць давер, што надзялілі вас тытулам «лідэра беларускіх эмігрантаў», атэставалі ледзь не «вялікім нацыянальным змагаром» на экзылі.

Лідэр, як сведчыць энцыклапедычны слоўнік, гэта чалавек, што накіроўвае волю, розум і дзеянісць прыхільнікаў і аднадумцаў на ажыццяўленне пэўных мэт і задум. Ну, што ж... У гэтым сэнсе ваши паднача-

леныя маюць усе падставы называць вас сваім лірам. Толькі не думайце, пан дырэктар, што вам пешаму выпаў такі гонар. Роўна на дваццаць сем гадоў вас апярэдзіў намеснік Гітлера ў акупіраванай Беларусі — Вільгельм Кубэ. Пазнаёмцеся з газетамі таго часоў, і вы зможаце ацаніць красамоўства аднаго і шага падапечнага — Кастуся Рамановіча, а дакладней Рыгора Казака, які са скуры вылупзваўся, імкнучы давесці, што лепшага лідэра, чым Вільгельм Кубэ, і ларускаму народу і не патрэбна. Станіслаў Станке сваю вернасць абвешчанаму лідэру стараўся даказаць не толькі словам, а і ўздзелам у арганізацыі масавых забойстваў беларусаў і вынішчэнні ўйрэйскага насеніцтва ў горадзе Барысаве. У сувязі з гэтым я парыбы вам, пан дырэктар, у гадзіны, вольныя ад вас неспакойных спраў, іншы раз заглянуць у книгу «Мемант» пад назвай «Злачынствы нямецка-фашыстычнага акупантата ў Беларусі ў 1941—1944 гг.», якая выдадзена ў 1965 годзе. Тады вы змаглі б пераканацца, што яшчэ здатны ваш аўтарытэтны спецыяліст па беларускай літаратуре.

Я думаю, што надта засмучацца ад такой навінія патрэбы, пан дырэктар. Ну, што зробіш, калі вам не дасталося першынство хадзіць у лідэрах у кой пярэстай кампаніі, затое вас паставілі ў адзін із такім паплечнікам Адольфа Гітлера, як Вільгельм Кубэ. У вашай установе, мяркуючы па той павазе, якой там ставяцца да тых, хто прайшоў добрую школу гітлераўцаў, такое прызнанне і атэстацыя будзе мець немалаважнае значэнне для вашай далейшай службовай кар'еры.

Я гэта гавару яшчэ і для того, каб вы ў сваю чаі былі памяркоўнымі, калі скажам, хто-небудзь з вас падапечных, таксама кіруючыся матывамі сваёй службовай кар'еры, пасправбуе давесці, што ў яго жыцця такая ж амерыканская кроў, як у вас. Права

я не ведаю, наколькі сур'ёзна гэта бярэцца пад увагу ў вашай установе, а вось у часы гітлераўскай акупаванай з цяжкасцю здабытая Рыгорам Казаком медыцынская даведка аб тым, што ў яго жылах ёсь кроплі арыйскай крыві па мацярынскай лініі, адкрыла яму дзвёры ў пярэднюю вышэйшай гітлераўскай эліты.

Так, пан дырэктар, асяроддзе ў вас — лепшага не прыдумаеш. Я гэта вось да чаго. У гады вайны супраць гітлераўцаў нашы хлопцы з партызанскай брыгады Заслонава знайшлі ў забітага фашисткага афіцэра нямецкай камендатуры неадпраўлене пісьмо жонцы. Дык вось гэты афіцэр пісаў, што ён заўсёды з агідай падае руку двум мясцовым зраднікам — бургамістру і начальніку паліцыі. Яму здавалася, што ён дакранаецца да нечага брыгадага. Ад такога пачуцця ён доўга потым не мог пазбавіцца, нягледзячы на тое, што старанна мыў і выціраў руки. Паводле слоў фашисткага афіцэра, ён з радасцю не падаваў бы руکі, але абставіны прымушаюць: без такіх людзей яму цяжка абысціся.

Я не ведаю, ці падаяце асабіста вы, пан дырэктар, руку, калі вітаецца са сваімі памагатымі, якія дастаўліся вам у спадчыну ад гітлераўцаў.

Магчыма, вы абмяжоўваецца тым, што падаяце толькі долараўную паперку, і вам потым не патрэбна старанна мыць і выціраць руки. Вы, амерыканцы, я маю на ўвазе тых, хто купаецца ў грошах, верыце ў магічную сілу долара.

Так, з дапамогай долараў вам удалося папоўніць рады сваіх платных пропагандыстаў, праўда, за лік фашисткіх злачынцаў і некалькіх малакасосаў, што выраслі на задворках Мюнхена і якім не было дзе галаву прытуліць. Знаходка, ад якой дрэнна патыхае. Ды і на што большае вы маглі разлічваць!

Няўжо вы, пан дырэктар, спадзеяцесь на іх, як на сілу, што здольна прымусіць і нашых людзей па-

іншаму, так, як вам хацелася б думаць? Няўж самі сур'ёзна верыце ў тое, што рознымі прынадлігальностямі, такімі, як з книгамі, азеляненем іншымі, вы зможаце пахіснуць веру нашага народа, савецкі лад, у жыццё, якое ён будаваў, наладзіць якое праліваў кроў? Між іншым, фашисты за нікі таксама на сёе-тое спадзяваліся, а потым і шлося горка расчараўвацца. Дзіўлюся, як пра гэт не расказвалі ваши верныя збраиносы Рыгор і Станіслаў Станкевіч, якія, дарэчы, абяцалі гітлерам добразычлівасць і паслушэнства беларусаў.

Далібог, мне было вельмі смешна назіраць, як мяяч ля майго звароту да вас ваши служкі, падабраныя абломках гітлераўскага рэйха, выпіналіся адзін і адным.

У мяне, пан дырэктар, складваеца такое ўражанне, што вам, амерыканцам, усё цяжэй і цяжэй і віцца рэкламаваць свой лад і способ жыцця. Тамай справе, пасля нядыўніх злавесных падзеяў, ўзрушылі ўвесы свет, паспрабуй пераканай, чи Амерыцы райскае жыццё, што гэта самая свабодная краіна. Тут патрэбны сапраўды адмысловыя прафесісты.

Мяркуючы па тым, як у камплектаваны радыё цыя «Свабода» і інстытуты такога напрамку і тару, адзінмі добраахвотнікамі, якія з радасцю пануюць свае паслугі, аказваюцца быўшыя гітлерагалаварэзы і іншыя індывідуумы, якім, як кажуць, ляць няма чаго, затое будзе кавалак хлеба, лішнія пары на чорны дзень. Можаце сабе ўявіць, якую вісць, агіду і пагарду выклікае ў нашых людзей адно ўпамінанне імёнаў тых, хто ў цяжкую часу прадаўся ворагу, дапамагаў паліцыі і нішчыць людзей, а цяпер з такой жа лёгкасцю ўзяў на ролю пропагандыста спосабу жыцця, які настаяць на пачуцці, калечыць чалавечую асобу.

Спадзяюся, пан дырэктар, што вы знаёмы з заявай ылога віцэ-прэзідэнта ЗША Хэмфры. На ўсялякі вы-
здач прывяду з яе невялікую цытату:

«Злачыннасць і насілле ў сённяшній Амерыцы ста-
звіцца ўсё больш і больш звычайнай з'явай...
краіне ўчыннеца насілле над чалавечай годнасцю
брудзе нашых трушчоб, адчай ахоплівае беспрацоў-
ых, непісьменнасць калечыць людзей».

Можна толькі вам паспачуваць, пан дырэктар, які
яжкі лёс выпаў на вашу долю — прапагандыста аме-
рыканскага ладу жыцця.

Не жыццё было, а ма

(Роздум заслужанага бебурнаца Тамаша Нядбі

Е, што ні кажыце, а не лёгкі цяпер хле-
бурнаца. Гэта не тое, што гадоў з дваццаць п'я-
дваццаць шэсць назад. Бывала, начэпіш з аднага
рэвалвер, з другога — адну-дзве гранаты, пера
праз плячо віントуку. Ну, хто, які стары, якая жа
асмеліцца хоць слова супраць сказаць. Раздолі
і толькі. Заходзь у любую хату і гаспадар, балк
хочаш, Вось гэта было жыццё! Аднаго толькі
было сцерагчыся, каб гэтая самая партызаны +
скочылі. Тыя спуску не дадуць. Дык хіба гэта ск-
ная рэч. Хто не ведаў залатога правіла: трыв-
бліжэй да гарнізона.

Эх, якія ж гэта былі залатыя дзянёчкі. І п'я-
ситы, і нос, як кажуць, у тытуно. І яшчэ табе ўсё
пашана, гонар. Ды ад каго? Ад самога спадара і
данта гарнізона. Іншы раз прыгоніш пад дулэ-
тоўкі адкуль-небудзь з вёскі гэтак з дзесятак ма-
хлапкоў і дзяўчат для адпраўкі ў Германію, гл
і кавалак мыла перападзе. А калі пастараешся
сам камендант ці начальнік гестапа ручку пе-
а ты: толькі і ведай, што мацней выкryквай:
— Хайль Гітлер!

А былі такія, што медалі і крыжы атрымлівалі. Так, ік. Праўда, тут можна было і галаву скласці. Скажам, іспедыцыя, ці, як тады гаварылі, акцыя на партызан, ябе пускаюць, як ганчака, наперад. Ты павінен абхадзь кожны кусцік, кожную каначку, што ляжыць і шляху да вызначанай вёскі. А як заскочыш туды, ільнеш якім-небудзь тром-чатыром старым у жывот рэвальвера — мядаль забяспечаны. Ды яшчэ пудоў дзесятак хлеба, пуды са два сала дамоў прывячэш.

Не жыццё было, а маліна. Гэта не тое, што цяпер умай, галаву ламай, дзе якую капейчыну прыдбаць, і кавалак хлеба зарабіць. Добра б было дзе работу ійсці, хоць бы дровы сячы, вады каму нанасіць, як жа газ, водаправод, і сваёй галоты ўсюды хапае, і хутчэй перападзе. А цябе ж лічаць за прыблудна, нібы за сабаку якога.

Лепш усё ж гэтым самым пісакам, што ў рэдакціях газет ды на радыё ўладкаваліся. Напіша які-недзь артыкульчык, і глядзі, сёе-тое зарабіў.

Шанцуе ж некаторым! Сядзелі гэта пры немцах, рачылі хвалебныя псалмы пра так званы «новы падзак», пра фюрэра.

І цяпер, бач, ніякая трасца не бярэ. Хто ў Мюнхене астаяваўся, а хто аж да Амерыкі дацёгся. І таві ж, шэльмы, салаўямі заліваюцца, і так жа гэта іерыканскі спосаб жыцця распісваюць, што мімаволі ўгадваеца той самы юрлівы хлопец, які сустрэне юну дзеўку — прапануе руку і сэрца, а стрэнне друю—клянечца, што жыць без яе не можа. Да чаго ж ляўчыліся. Ды яно што ж: каму служыш — таму і ёш. Праўда, тут яшчэ трэба талент асобы мець: захадзь і не папярхнунца. А яны на гэта мастакі, от з мастакі! Узяць, скажам, такую рэч, як цвік. Здаецца, ну, што тут такога: цвік ёсьць цвік. Што ты з яго зъмеш. А аказваеца, на ім можна тонкую палітыку

рабіць, калі з разумам падыйсці. І робіцца гэта, вазьмі, проста. Дапусцім, паявілася ў якой-небе савецкай газеце заметка, у якой крытыкуеца ня, ны сельскі заўмаг, што не справіўся загадзя пад ў краму цвікоў і цяпер з-за гэтага затрымліва будаўніцтва кароўніка. Ты прачытаеш і ўвагі не: неш, толькі можа пашкадуеш гэтага чалавека, як напэўна, так пападзе, што дзесятamu закажа. А для гэтых пісак, такі здавалася б, нязначны факт хлеб. І ўмеюць жа, разбойнікі, усё падаць у свяtle, што ты потым чытаеш іх зацёмкі і думякі ж ты дурань, як гэта ты сам да ўсяго не даказваеца, справа не ў загадчыку магазіна. Гэтак маскіроўкі «заган савецкага ладу» звалываюць ні. Уся справа ў тым, што ў Саветаў не хапае ме стаў заводы і зусім спынілася вытворчасць ці. А раз спынілася вытворчасць цвікоў, то і застоілася будаўніцтва жылля. І не толькі жылля. Паўюцца ўсе планы пяцігодкі, спее незадавальненне родзе бальшавіцкім рэжымам. І, відаць, ён не с дык заўтра рухне. І так гэта ўсё гладка і добрымліваеца, што ў цябе адразу знікае душэўны і туго, і дзеесьці ў глыбокіх закутках душы пачынае раджаца надзея, што ты дажывеш да такіх дзён спатрэбіцца твой вопыт спрактыкаванага паліцы твае рукі зноў знайдуць дастойнае прымягчіць! яшчэ ў душы пачынае цяпліцца вялікая рабіцца, што побач з табою жывуць такія людзі, якія мімаволі ў цяжкую хвіліну духоўна і маральна падтрымлююцца. І тады ты пачынаеш думаць: а ці не аддаць ся распараджэнне які-небудзь рэзедэнтуры, як зрабілі некаторыя? Адно толькі стрымлівае і паганіцца куды-небудзь пад Пружаны ці пад Навагрудак, дзе кожны цябе, як ablупленага, ведае, лічы, прапаў. Ці ж мала падалося такіх, хто спаконімкана выгодамі, а хто з іх вярнуўся! Пісакам гэтым пра

ім усё ж лепш. Яны хоць пакуль што галавой не
языкуюць. Трэба толькі ўмець дагадзіць свайму но-
іму гаспадару. Тады і на хлеб будзе і на чарку га-
лкі, дый яшчэ лішні долар на чорны дзень збераг-
і можна.

Горкая крыўда і самота, як іржа, раз'ядоюць душу.
сняцца бебурнацу Тамашу Нядбайлу, як прыемны
ін, далёкія дні, калі на адным баку ў яго боўтаўся
шальвер, а на другім — дзве гранаты, і ён гойсаў
і беларускіх вёсках і ні адна жанчына, ні адно дзіця
кнуць не маглі, як урывалаўся ў чужую хату і гаспа-
рыў, як у сябе дома. Ці дажыве, ці дачакаецца ён
оў такіх дзён,— свідруе мазгі адзін клопат.
Не, што ні кажыце, а не лёгка жыць бебурнацу,
якога некалі віントоўка была — і служка і хлеба па-
шкі.

Так загадалі гасла,

АДУМАЦЬ толькі, жывём мы тут, у Бе-
сі, і нават не здагадваемся, што ў асобе супрац-
каў радыёстанцыі «Свабода» мы маём шчырых і
язных сяброў, якія ні днём ні ноччу не ведаюць
кою. Яны толькі і робяць, што дбаюць пра тое
народу беларускаму лёгка і добра жылося. Паг-
іх сцвярджэння, яны не хто іншыя, як «пакутнікі
родныя». І голас іх — гэта голас людзей, якія па
Савецкі Саюз, каб атрымаць магчымасць выка-
думкі, погляды мільёнаў сваіх суайчыннікаў.

Быццам у імя гэтай мэты яны добрахвотна
ліся за мяжу, быццам і не было таго жывёл
страху за сваю істоту, за тое, што давядзеца
ваць за злачынствы перад народам.

Ну, а як жа самі «пакутнікі народныя», атрым
ад сваіх сяброў такую гучную атэстацию, што

Стараюцца, стараюцца ўвайсці ў прызначану
новую ролю. Вы толькі паслухайце іх, «У нас
каго выхоўваць»... Маецца на ўвазе, вядома, не
хен і не Нью-Йорк, а Беларусь. «У нас» — гэты
чыць у іх і ў нас з вамі. Смясоцце, ды і толькі

Выразы «мы хочам, каб наша з вамі бацька
на...», «мы з вамі», «нам з вамі», «наши людзі»
даўняга часу сталі самымі папулярнымі і ходкі

раз яны не супраць, каб ашчаслівіць і далучыць да «сваіх людзей», як гэта зроблена ў заяве згоды ўгодкаў «Свабоды». Бач ты, якія сваякі знайсія!

Адкуль жа ўзялася гэта нечаканая любоў і да людзей наших, і да Беларусі, і гэта назойлівае імкненне ць саўдзельнікамі ўсіх спраў наших, паставіць сваю бу на адну нагу з намі? Яшчэ зусім нядайна ледзь ўсё, што рабілася намі ў Беларусі, падавалася ў «весна-чорнай афарбоўцы», аддавалася праклёну. Задай, найцяжэйшым грахом лічылася ўпамінанне іецкай Беларусі. Сёй-той з прыяцеляў «Свабоды» збіўся на прыём да Джонсана, калі ён быў яшчэ э-прэзідэнтам, і спрабаваў давесці, што законнай земніцай улады ў Беларусі з'яўляецца так званая «беларуская народная рада» часоў кайзераўскай акураты Беларусі. Другія стаялі на тым, што больш зачынных правоў у «беларускай цэнтральнай рады». — хто помніць, в гэта авшешчана не так даўно, і не якім, а самім Адольфам Гітлерам. Ёсьць і прэзідэнт ай рады, жыве ў Амерыцы — Радаслаў Астроўскі. Чекаторыя з нецярплівых, не спадзеючыся на Джонсана, прапанавалі свае паслугі Галдуотэрзу. «Усе вірканды беларускага паходжання,— пісалі яны ў ёй тэлеграме,— аддадуць за цябе свае галасы, калі ўрачыста паабяцаеш, што, як возьмеш уладу, то выш войскі на Беларусь».

Сожны крок гэтых актыўістаў рэкламаваўся «Свадай» як кіпучая, энергічная дзеянасць палітычнай грацыі на экзылі, што вострыць нажы, збіраеца іаход.

раптам такі круты паварот, такое бурнае выяўленне пачуццяў да ўсяго беларускага, гульня, калі жна так сказаць, у нейкую аб'ектыўнасць.

Што ж здарылася? Аказваецца, амерыканскіх шэнь «Свабоды» вельмі расчараўала дзеянасць выпе-

ставанага ім дзецішча, у тым ліку і «беларускай філії». За 16 гадоў выкінута процьма долараў — і ні ўтрыманне такога вялізнага апарата, і на падачкі тыль хто найбольш вызначыўся, а толк які?! Дзе абяцан «развал эканомікі», калі яна ўвесь час набірае моц дзе «ўнутраныя хваляванні», што павінны былі прывесці да змены «рэжымаў у Саветах», дзе паломніцва дэлегацый, якія на каленях малілі б узяць пад сваю апеку Беларусь?

Ці не таму паявілася строгае ўказанне ўсім, хто знаходзіцца на службе «Свабоды», мець на ўвазе психалогію, звычкі савецкіх людзей, ўсё, што можа абрэзіць іх гонар, настойліва шукаць шляхі да іх сэрца перабудаваць усю работу ў адпаведнасці з новымі ўмовамі.

Нялёгкую задачу паставілі шэфы перад кіраўнікомі «Свабоды»! Прасцей сказаць «перабудавацца ў адпаведнасці з новымі ўмовамі». Для гэтага ж патрэбны і людзі зусім іншыя — у многіх жа супрацоўнікі «Свабоды» цягнуцца надта доўгія хвасты з часоў гілераўскай акупацыі. Дык вось бяды: дзе возьмеш новых людзей? Адшукалі некалькі маладых, дык яны ўяўлення не маюць пра Беларусь, пра яе людзей, віраслі і выхаваны ўжо там, на чужыне.

Вось і прыходзіцца выкручвацца, вакол сяго-таго арэол пакутнікаў ствараць, дымную заслону рабіць.

Што і казаць, незайдроснае становішча! Може паспачуваць і тым, хто павінен, згодна з указанне перабудоўвацца.

Уявіце адчуванне таго ж самага былога барыса скага бургамістра Станкевіча, які некалі разам з гілераўцамі стараўся гарачым жалезам выпаліць у савецкае, са спакойным сумленнем назіраў за рэстрэлам 10 тысяч савецкіх грамадзян. Напэўна ж, зноў з ахвотай узяўся б за свой ранейшы заняткі. А тут на табе — павінен улічваць психалогію савецкіх

чалавека, яго звычкі і норавы. Ды што зробіш? Так загадалі новыя гаспадары. А ён прывык заўсёды акуратна выконваць загады. Калі хочаш смачна піць і есці, дык слухай і рабі што кажуць.

Яму, Станкевічу, даручана ўзяць пад сваё пільнае вока творчую інтэлігэнцыю. А раптам хто-небудзь у Савецкай Беларусі клюне на прынаду, якую прыгатуе Станіслаў Станкевіч. Сваю прынаду былы бургамістр закідвае, бадай, часцей за ўсіх. Дзеянічае ён метадам, які ў апошні час стаў самым любімым. У сваіх «затцемках» гэтак па-сяброўску ён паляпвае па плячы кожнага пісьменніка, не скупіцца на пахвалу, такой вужакай уеца, так хоча чалавеку ў вочы зазірнуць, ці няма там чаго-небудзь недагаворанага, што ён утойвае. Так хочацца знайсці сабе саюзніка, аднадумца.

Не, цяпер ён не называе агульна ўсю беларускую літаратуру савецкай. Калі ўжывае, дык тэрмін «падсавецкая». Нават і кніжку пад такой назвай выдаў. У штодзённае карыстанне ён узяў тэрмін «наша літаратура». У яго, Станкевіча, толькі і клопату, каб да-памагчы накіраваць яе «ў правільнае русла». Як радуеца былы бургамістр, калі ў якім-небудзь творы яму ўдаеца прачытаць тую ці іншую мясціну так, як гэта яму хочацца.

Вось, скажам, беларускі часопіс «Полымя» надрукаваў аповесць Івана Пташніка «Гартак». Гэта ж чаго добра, чытач можа пайсці на паваду ў пісьменніка і згадзіцца з тым, што жменька падводчыкай, якія любымі сродкамі думаюць уратаваць жыхароў роднай вёскі ад смерці, на якую іх асудзілі гітлераўцы,— гэта і ёсць сапраўдныя героі. На самай ж справе, гэта пакутнікі, ахвяры і, вядома, не гітлераўцаў, якія ўварваліся ў вёску і прымусілі іх везці пад прыцэльнім агнём сабранае зерне. А каго ж? «Запартызанай Беларусі». Няхай вас не здзіўляе такі нечаканы паворот думкі. Логіка тут простая. Калі б насельніцтва

Беларусі спакойна выконвала загады акупацыйн улад, не брала ў руکі зброю і не ішло ў лясы, то ў было б добра, ні ў каго б і валасінка не звалілася з галавы. А немцы? Яны што? Яны хацелі толькі т збавіць Беларусь ад бальшавікоў. Бачыце, як здоре закручана. Вінаваты аказваюцца не акупанты, а мныя жыхары, якія так негасцінна сустрэлі «вызвоінікаў».

Што гэта, спроба апраўдаць злачынства гітлерцаў, альбо парада быць больш памяркоўнымі, к нешта падобнае паўторыцца ў будучым, калі аб'явіца новыя заваёўнікі? Хутчэй за ўсё і тое і другое.

На якую толькі фальсіфікацыю не ідзе былы гітлераўскі бургамістр, каб даць такое тлумачэнне тіру, якое выгадна яго шэфам, і тым самым падтрымачь жыццедзейнасць і марку фірмы. Вось адзін т узор. Спасылаючыся на аповесць Б. Сачанкі «Барвае рэха», мюнхенскія добразычліўцы заявілі на ўсі голас, што ў ёй вутар нібыта справядліва абурае тым, што з Беларусі высяляюць моладзь на далё зауральскія прасторы. На самай жа справе Сачанкі заснамі аднаго з сваіх герояў асуджае ахвотнікаў лікіх заробкаў, тых, хто пакідае родную вёску ў пагаз доўгім рублём. Радыёгутарка, якой «ашчасліві мюнхенскае радыё, заканчваецца такім шматзначніцверджаннем: беларуская моладзь і цэлыя сем'і кідаюць родныя месцы не лёгкадумна, не ў пошу нейкай рамантыкі. Да гэтага іх прымушае няспечэрныя ў калгасным прыгоне.

Не цяжка здагадацца, на што разлічаны гэтыя шкарствы — так ужо хочацца мюнхенцам запаліце сэрцы савецкіх людзей незадавальненне савецкім дам, калгасным жыццём.

Іншы раз страва, якая рыхтуеца на мюнхенскіх кухнях, прыпраўляецца сірапам.

Вось вы там, у Беларусі, заносіце ў актыў у апо-

од такія творы, як «Сэрца на далоні» І. Шамякіна, «Палеская хроніка» І. Мележа, «Птушкі і гнёзды» Брыля. А хіба яны не такой думкі? Толькі чому як этым, так і многім іншым пісьменнікам, спадарожніве поспех? Ды ўсё таму, што гэтыя пісьменнікі нібы-з пачалі вызвалацца ад партыйнага ўплыву, пачалі ольш смела гаварыць праўду. Да чаго ж вялікая спа-уса мець саюзнікамі такіх вядомых майстроў літара-гры! Не менш цікаўныя і забаўныя рэкамендацыі, кія робяцца на падставе такіх вывадаў,— трэба хутчэй вызвалацца ад лозунга партыйнасці ў літаратуры. Гэта, аўляў, адкрые простору, развязка рукі пісьменнікам. зяць, скажам, кнігу А. Савіцкага «Самы высокі вверх». Магла б атрымацца вельмі цікавай, але бяды, зыце, пісьменніка ў тым, што ён імкнецца «ўседзець з двух крэслах» (паміж сумленнем і партыйнымі пабаваннямі), што ў яго «бярэ верх палітычная тэн-энцыйнасць». Але становішча ў пісьменніка, на думку юнхенцаў, усё ж-такі не безнадзейнае. «Калі б А. Са-цкі вызваліўся ад палітычнай тэндэнцыйнасці, то ён аў бы самім сабой і паказаў бы сучасную рэаль-ісць такай, якая яна ёсць, ён бы мог стаць адным выдатных сучасных беларускіх пісьменнікаў»,— пра-чыць каментатар.

Вось яшчэ адзін прыклад. «Хіба не адчуваецца ў эме «Волхайская споведзь», што ў асобе яе аўтара іколы Аўрамчыка,—расчулена гаворыць радыё «свабода»,— мы маем здольнага і дасведчанага паз-, але яго тая ж самая бяды: у сваім асмысленні суснай і мінулай рэальнасці ён яшчэ ў адной меры ўлоне сацыялістычнага рэалізму і партыйнага кар'е-ізму». Вядома, рэцепт адзін і той жа — хутчэй па-аўляцца гэтага, і тады паэту зноў жа гарантавана ёсцца ў шэрагу выдатных пісьменнікаў.

Шэфам Цэнтральнага разведвальнага ўпраўлення, і апякаючы радыёстанцыю «Свабода», відаць, з да-

памогай сваіх служак вельмі хацелася ідэйна разрабо-іць нашу творчую інтэлігенцыю, сваімі нашэптанья-ўнушыць, што ідэйная перакананасць, марксісцка-нінскі светапогляд, якога яны прытрымліваюцца, тэ-ча скоўвае, не адкрывае ніякіх перспектыв для рэ-творчых індывідуальных насцей.

У гэтым сэнсе мюнхенская радыёстанцыя і яе фы нічым новым не здзівілі. Яны, можна сказа-толькі пачалі прыладжвацца да хору тых заходаў, пропагандыстаў, якія ўжо давуно аб'ектамі сваіх сі-ных атак выбралі нашу творчую інтэлігенцыю. Пра-чым асобая стаўка робіцца на моладзь. Робяць свае спробы і нашы мюнхенскія добразычліўцы. Ле не любы твор маладога альбо пачынаючага беларускага пісьменніка, які апявае прыгажосць роднай п-роды, прыгажосць чалавечых адносін, аб'яўляе новым словам нацыянальной літаратуры, адносіцца-найвялікшых здабыткаў. Вельмі хochaцца, каб хто-будзь клюнуў на гэтую дзяшовую прынаду.

З многіх іншых рэкамендацый і парад, на якія скупіцца радыё Мюнхена, бадай, можна выдзелі-яшчэ адну. Яна звязана з імкненнямі і спробамі і-папіцца ў нашых людзей пачуццё нацыяналізму. І больш ходкай з'яўляецца версія, якая выцягнута з хіўнага пылу і ўзята на ўзбраенне аб нібыта спр-вечным уціску рускімі іншых нацыянальнасцей, аб быта існуючым вялікадзяржавным шавінізме. У гэт-же меры яна выкарыстоўваецца і ў адносінах да ларусі. Колькі раздражнення выклікала паэма Каста Кірзенкі «Слёзы Раданы». Як гэта ён сцвярджае, ё-раеца аўтар каментарыя, што беларускія сяляніні небяспечны для Расіі час узняліся на дапамогу ц-Пятру. Беларускі патрыятызм паэт чамусьці атаяс-лив з рускім патрыятызмам.

Німеншае незадавальненне выклікаў апублікава-ў «Полымі» артыкул Міхася Лынъкова «Думкі, успе-

уражанні». Як гэта магло здарыцца, што такі пазны пісьменнік «вядзе гаворку аб рускіх калегах яру». Ніякай гаворкі аб гістарычнай агульнасці рува і беларускага народаў, узаемаўзбагачэнні іх туры не можа быць, калі мы хочам думаць аб дадым развіцці беларускай роднай літаратуры. Тапарараду дае «Свабода». Іншая справа — Захад. Каногае мы і трацім, то толькі ад таго, што беларупісьменнікі не маюць магчымасці знаёміцца з тыто старавецца ў Амерыцы і іншых краінах, перанінавейшыя эксперыменты сучаснай зарубежнай літаратуры.

Эпэуна, няма патрэбы гаварыць пра тое, што гэта ста глупства і зыходзіць яно хутчэй за ўсё ад жація выклікаць у нашых сэрцах непрыязнасць беларускага народа да вялікага рускага народа, гістарычнёс якіх цесна звязаны. Гэта кожнаму зразумела.

Гаранне «знаўцы» беларускай савецкай літаратуры здзіралі і ацанілі там, дзе трэба. І не каго-гэдзь з маладых, а яго, Станкевіча, спецыяльна кандзіравалі на Сусветную выстаўку ў Манрэаль на Беларускай рэспублікі. Праўда, бедалагу нямала ілося пахваливацца. Расказываюць, што ў Манрэаль прыехаў пад чужым прозвішчам, доўгі час не аддаваўся пераступіць парог савецкага павільёна, выбітакія хвіліны, калі зблізіцца больш народу і може ўдзе застацца незауважаным. Напэуна, увесе час ілісія «агенты КДБ», якія могуць яго скапіць. І толькі дзін канец, пераканаўшыся, што за ім ніхто не толькі цікуе, але і ўвогуле не звяртае ніякай увагі на асобу, былы бургамістр асмялеў настолькі, што іу красці кнігі з выстаўкі.

Зразумела, вярнуўшыся з выстаўкі, ён падзяляўся лі ўражаннямі. Верны ўзятаму «Свабодай» тону, ён іачаў, што на ЭКСПО-67 «быў вельмі ўдалы паказ

беларускага выканаўчага мастацтва...», «беларускі разпертуар канцэртаў, як песенны, гэтак і музычны, ствараўся галоўна з народных песень і мелодый».

Але гэта толькі запеўка. Вывад жа, урэшце-рэшт такі: «У падборы канцэртнага разпертуару на выстаўцы была свядомая тэндэнцыя паказаць, што ў Беларусі быццам бы красуе беларускае нацыянальнае мастацтва». Заўважце, «быццам бы!»

Вось на такую «аб'ектывнасць» з агаворкам ускладаюцца ўсе надзеі знайсці ключ да сэрца савецкага чалавека, зрабіць яго сваім прыхільнікам, ад надумцам і саюзнікам.

Ялейны голас былога гітлераўскага служкі, напрыклад, спрабуе давесці нам, што ў апошнія гады беларускія літаратары многа зрабілі, толькі ёсць адні «кале», якое стрымлівае іх творчую актыўнасць,— гэта маўляў, тое, што пісьменнікаў «гняце цэнзурны ўціск» Паглядзіце, маўляў, што зрабілі з Даніэлем і Сіняўскім — пасадзілі за краты.

Як бы хацелася тым, хто набіваецца нам у прыяцелі, каб былі адчынены дзвёры для антысавецкай дзеянасці розным падонкам, якія здольны клюнунуць на кручок буржуазнай пропаганды і гатовы толькі за тое, што дзеесьці іх пахваляць, кінуць цену на сваю Радзіму, на свой народ. Як бы ім хацелася скампраметаваць савецкую рэчаіснасць, знайсці сабе саюзнікаў і асобе няўстойлівых элементаў і з дапамогай іх пахіснуць маральныя асновы нашага грамадства, наші аздзінства, аслабіць волю і дух савецкіх людзей, пасяяць нявер'е ў перамогу камунізма, у правільнасць палітыкі КПСС і Савецкага ўрада. Адсюль імкненне выдаць сябе за добразычліўцаў, апанаваных гарачай сыноўнай любоўю да Беларусі, клопатамі аб яе будучыні. Вось некалькі прыкладаў.

Маўляў, так, прымысловое будаўніцтва ў Беларусі набыло шырокі размах, з'явілася многа новых галін

дуцца актыўныя геалагічныя пошуки. І тут жа родца агаворка: якая выгада беларусам ад гэтага, калі амисловая прадукцыя і прыродныя рэсурсы вывозца за межы рэспублікі. Маюцца, вядома, на ўзве ычайныя эканамічныя сувязі, якія падтрымлівае на з рэспубліка з іншымі рэспублікамі, а таксама гандвыя адносіны з замежнымі дзяржавамі. Можна памаць, што тыя ж самыя Злучаныя Штаты Амерыкі, барскага стала якіх кормяцца нашы «шчырыя прыдзелі», існуюць ізалявана ад усяго свету, што вырабляюць, тое і спажываюць самі.

Альбо: яны, бачыце, таксама радуюцца поспехам, іх дасягнула Савецкая Беларусь, але лічаць, што гэта поспехі малі б быць куды больш значымі, калі б эканоміку, гаспадарчыя справы не ўмешваліся партыйныя органы. Нават калі на тое пайшло, то яны гавы прызнаць савецкія органы, але, вядома, без кілучай ролі партыі. Даўняя і добра знаёмая ўсім нам зра заклятых ворагаў Савецкай улады, якія шалеюць і таго, што наша партыя з'яўляецца той галоўнай пай, што цементуе, згуртоўвае вакол сябе наш народ вядзе яго да светлай явы.

Спецыялістамі па савецкіх справах на радыёстанцыі «Свабода» лічацца вядомы ўжо нам Рыгор Казак, , як ён «мянue» сябе, Каастусь Рамановіч, а таксама Эйкія Міхась Рэчыцкі, Васіль Крыцкі, Арсень Загоры. Апошнія ўсё яшчэ хаваюцца пад псеўданімамі, чаго б гэта! Нябось, жывуць жа ў так званым вольным свеце.

Аб'ектам вывучэння гэтых спецыялістаў, як і Станевіча, стаў савецкі друк. Якую асалоду яны атрымваюць, калі натрапяць на матэрыялы, у якіх ёсьць сэтычныя заўвагі, пажаданні і прапановы. Як правіл, з іх робяцца патрэбныя ім сцвярджэнні, «вывады» «абагульненні», у якіх няцяжка з'яўляюць тое, пра то яны дарэмна трывняць.

Неяк у «Чырвонай змене» было змешчана пісьмытчыца Георгія Г., у якім ён расказваў пра сваіх тэрышаў па работе, якія нячула паставіці да яго, і ён захварэў. І да якіх, вы думаеце, вывадаў дайце спадар Рэчыцкі? «Ці не хавае ў сабе сама ўжо філософія камунізма прычыны, якія вядуць да занядбасобы да ейнага абязлічання?» Вось ужо пастара дык пастараўся!

Нічога не скажаш, паслухмяных служак падабрэ сабе шэфы «Свабоды». Адна вось толькі бяды — іх путацыя. І якімі тут бяліламі іх ні маж, усё роўна ступае мазь.

Ды і аб'ект для сваіх практикаванняў выбран я не той. Відаць, сяму-тamu зноў давядзецца падум пра новыя ўказанні.

ПІШУЦЬ ЗЕМЛЯКІ...

Я скінуу кайданы страху

ЯХАЧУ падзяліцца сваёй вялікай радасцю: з па 28 чэрвеня ў мяне гасціў брат Ілья. Гэта была ша першая сустрэча за 29 год. Яшчэ калі я чакаў ата, мне казалі некаторыя: «Не спадзявайся дарэмн, яго не пусцяць за граніцу, калі ён не камуніст». Выезд Ілы быў лепшым доказам, што ўсе грамадзяне СССР карыстаюцца вялікімі правамі, у тым ліку правам выезду ў іншыя краіны. Брат мой не член партіі, але змог прыехаць у Англію.

А цяпер некалькі слоў аб тым, як брат гасціў у мене. Пасля яго прыезду мой дом заўсёды быў поўны ведвальнікаў. Увесеь час было столькі людзей, што я амаль не ўдавалася застатацца з ім удваіх. Толькі я садзімся снедаць, а ўжо хто-небудзь прыходзіць. Такая цікавасць да прыезду сваяка з Савецкага юза не была выпадковай. У многіх наших землякоў у сэрцах не толькі любоў да Радзімы, але і страх, і сяяны гадамі антысавецкай пропаганды, пагрозамі таклёпам. Некаторыя не едуць з візітам да родных, ючыся, каб іх не арыштавалі, не саслалі ў Сібір.

Ды я і сам да прыезду брата не адважваўся паехаць на Радзіму, нягледзячы на тое, што атрымліваў вас газеты, кнігі.

Але цяпер, калі Ілья мне расказаў, як усё выглядае на самай справе, я не толькі скінуў з сябе к даны сумнення і страху, але і кажу ўсім сумленні і любячым свой край землякам: калі ў вас чысле сумленне і руکі не заплямлены крывёю, смела прыяджайце на Радзіму.

Мы з братам пабывалі ў дамах многіх суайчынікаў, усюды з радасцю прымалі госця з Савецкай краіны і перадавалі сардэчныя віншаванні роднай зямлі мне, і іншым людзям Ілья многа расказаў аб лікім прагрэсе СССР, аб навейшай тэхніцы, аб асобы балот у яго саўгасе на рацэ Бярэзіне.

Многа можна было б напісаць аб нашай супутніці, але для мяне гэта вельмі цяжкая справа. Тому пашу вас: едзьце да майго брата, пагаварыце з Енім раскажа аб тым, што я не могу апісаць. А к хто з вас, дарагія сябры, будзе ў Англіі, калі ласка прыяджайце да мяне, як да свайго.

М. МЕЛЬНІК

Англія.

Сцяг працы над Савецкай краін

Дэмакратыя на штыках

ДАПУШЧАЮ, што сваім пісьмом я не адываю Амерыкі. Тоё, што амерыканская дэмакратыя ымаеца на штыках і разбітых галовах, вядома ння ва ўсім свеце. Я сам быў сведкам многіх дэмакратый і мітынгай і бачыў, колькі крыві пралілося абарону гэтай дэмакратыі. Перадаць тое, як расцяўляюцца паліцэйскія з бязбройнымі людзьмі, зоста не ў сілах.

Ці доўга зможа пратрымацца тая дэмакратыя і той ід? У народзе страшэннае незадавальненне. Падаткі вынчаны так, што людзі стогнуць. Падатак бярэцца усяго, што маеш і што купляеш: з білетаў у кіно, у тобусе, з бензіна, з тэлеграфа, электрычнасці, ваг, тэлефона і г. д. Я за свой дом плаціў пяць год ззад 200 долараў падатку ў год, а сёлета 532 дары.

Усё гэта выклікае хваляванне не толькі ў сваёй зайнে (асабліва сярод моладзі), але і за мяжой. Вы, зпэўна, ведаецце, як сустракалі Ракфелера ў краінах аўднёвай Амерыкі. Яго віталі каменнямі, тухлымі йкамі і гнілымі памідорамі. А калі прадстаўнік ЗША рамаўляў у Балівіі, акружаны жалезнымі кольцамі паліцэйскіх, народ перад трывунай спаліў амерыканскі злаг.

Янка САРОКА.

ЗША.

ВОСЬ ужо больш за паўстагоддзя лунае си працы над Савецкай краінай. І няма ў нашых людзіншага жадання — толькі б мірна жыць і працаваць. А загляні ў мясцовую прэсу, паслушай, што гаворы радыё, і адразу зразумееш, што ворагі СССР выкарыстоўваюць любы брудны паклён, каб перашкодзіць гэтай мірнай працы. Але як свінні не ўдалося па ліцу дуб, пад якім яна наелася жалудоў, так і я не здолеюць пахінуць дрэва свабоднай працы, якое за паўстагоддзя пусціла глыбокія карэнні.

Здаецца, чаму б не жыць людзям у міры і дру́бе, нават у царкоўных кнігах запісана, што трэба лібіць бліжняга свайго. Але ў гэтым свеце мала хтоў, што называюць сябе веруючымі, трymаецца хрысціянскіх законаў. А больш такіх, для якіх плач мі дзяцей гучыць, як музыка, а пажар і магілы прысяць нажыву.

А. ГРЫЦУК

Канада.

Printed in USSR

ЗМЕСТ

	Стар.
рафесія Іх — здрада	3
сё пачалося са смятаны	10
звалка зямлі пашнадавалі	15
далей што, пане экзыльны паэт?	19
ідумайце, пан дырэнтар!	22
тажы, хто твой сябра	28
і жыццё было, а маліна	32
ік загадалі гаспадары	31
снінуў найданы страху	48
імакратыя на штынах	50
дляг працы над Савецкай краінай	51

Анатолий Иванович СТУК

ПРОФЕССИЯ ІХ —

ПРЕДАТЕЛЬСТВО

На белорусском языке

Рэдактар Д. Чаркасава.
Мастак І. Бялецкі.

Друк. арк. 2. Зак. 442.
Друкарня выдавецтва
ЦК КП Беларусі.
Мінск, Ленінскі праспект, 79.
Цана 10 кеп.